

Nemške izposojenke v slovenščini

Hildegard Striedter-Temps

Življenjepisno-znanstvenozgodovinske opombe
po petdesetih letih

Hubert Bergmann

Cobiss: 1.01

Prispevek se ukvarja z biografijo nemške slavistke Hildegard Striedter-Temps (1931–1972) ter z genezo in s sprejemom njene monografije Nemške izposojenke v slovenščini (*Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*) iz leta 1963. Ta je, skupaj z njeno (leta 1958 natisnjeno) disertacijo Nemške izposojenke v srbohrvaščini (*Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*), še vedno eno izmed standardnih del o stikih med nemščino in posameznimi slovanskimi jeziki.

Ključne besede: biografija, slovenščina, nemščina, jezikovni stik, zgodovina slavistike

Hildegard Striedter-Temps' *German Loanwords in Slovenian: A Scientific-Historical Study Fifty Years On*

This article deals with the biography of the German Slavist Hildegard Striedter-Temps (1931–1972) and the creation and reception of her volume *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* (German Loanwords in Slovenian), published in 1963. This work, together with her dissertation *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen* (German Loanwords in Serbo-Croatian), printed in 1958, is still one of the standard works on Slavic-German language contact.

Keywords: biography, Slovenian, German, language contact, history of Slavic studies

1 Uvod

Pri pripravah na ta prispevek se mi je postavilo radovedno vprašanje o življenjepisnem ozadju Hildegard Striedter-Temps, avtorice do danes najboljše in najbrž največkrat navajane monografije o germanizmah v slovenščini. Ta je leta 1963, torej pred pol stoletja,¹ izdala delo Nemške izposojenke v slovenščini (*Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*). Že pet let prej, leta 1958, je v knjižni obliki izšla njena disertacija, ki je bila posvečena nemškim izposojenkam v srbohrvaščini (*Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*). Obe knjigi sta postali standardni deli, nadaljnje objave avtorice ali objave o njej pa tudi v času interneta iščemo brez uspeha. Zato se je zdela še toliko bolj mikavna naloga, da bi o njej izvedel kaj natančnejšega. Prvi in hkrati odločilni napotek je dal Peter Weiss z Inštituta za slovenski jezik

¹ Ta prispevek je nastal večinoma še leta 2013.

Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani. Izpod njegovega peresa izvira kratek prispevek o Hildegard Striedter-Temps v 12. zvezku Enciklopedije Slovenije, ki je izšel leta 1998 (Weiss 1998).² Weiss me je opozoril na zgodnjo smrt slavistke Hildegard Striedter-Temps in na njenega moža Jurija Striedterja, pomembnega raziskovalca literature, katerega priimek je prvi priimek njenih dveh in ki danes živi v Združenih državah Amerike. Z njim je potem steklo poučno dopisovanje, iz katerega izvirajo pomembni podatki v tej skici.³

2 Življenjepisna skica o znani neznanki

Hildegard Striedter-Temps se je rodila 24. januarja 1931 v Gardelegnu v regiji Altmark na severu pokrajine Saška-Anhalt kot tretji otrok slikarskega mojstra Fritza Tempsa in njegove žene Elisabeth, rojene Winkelmann. Od leta 1937 je obiskovala osnovno šolo v svojem rojstnem mestu in tam od leta 1941 srednjo šolo. Med šolsko reformo iz leta 1946 je prešla iz srednje šole v deseti razred oddelka za moderne tuje jezike gimnazije, na kateri je 14. julija 1949 navsezadnje maturirala.⁴ Tempsova je nameravala študirati na Univerzi v Halleju ob Saali, vendar pa ni dobila študijskega mesta. Ob vpisu na Svobodno univerzo (*Freie Universität*, FU) v Berlinu je v na roko spisanem življenjepisnem pripomnila: »Vendar pa je bilo moje upanje [na študijsko mesto v Halleju – H. B.] zaman. Odklonili so me. Ni bilo ‚zadostne družbenopolitične zrelosti‘« (FU UA, študentska dokumentacija, življenjepis). Nakazani primanjkljaj »družbenopolitične zrelosti« je bil očitno predvsem v okoliščini, da je bil njen oče lastnik že več rodov delujočega družinskega podjetja in predsedujoči Krščansko-demokratske unije (CDU, tudi »vzhodne CDU«) v kraju.⁵ Potem je Hildegard Temps odšla v Zahodni Berlin, se oktobra 1950 vpisala na Filozofsko fakulteto Svobodne univerze in študirala slavistiko (kot glavni predmet) ter germanistiko in indoevropsčino (kot stranska predmeta).⁶ Na vprašanje »Kateri poklic želite doseči?« v vpisnem vprašalniku oz. v statističnem vprašalniku je odgovorila *učiteljica oz. učiteljica na višjih šolah*. Na vpisnem

² Podobno skop zapis (z napačnim pisanjem priimkov *Striedter Temps*) je mogoče najti v leksikonu *Osebnosti* (2008: II 1083).

³ Profesorju Juriju Striedterju se tu še enkrat posebej zahvaljujem za njegove informacije in za to, da je dal na razpolago portret svoje umrle žene.

⁴ Pismo Jurija Striedterja; FU UA, študentska dokumentacija, življenjepis oz. vprašalnik. V FU UA, promocijska dokumentacija, življenjepis, je osrednji čas šolanja zamejen z letnicama 1940–1946.

⁵ Starejši brat Hildegard Striedter-Temps, ki je bil prav tako kot oče izučen slikar, je bil na lastno željo odpuščten iz kratkega vojnega ujetništva na Zahodu. Pozneje je ustanovil uspešno lastno slikarsko podjetje in je bil prav tako politično angažiran za CDU (pismo Jurija Striedterja).

⁶ FU UA, študentska dokumentacija oz. FU UA, promocijska dokumentacija. Predmet indoevropsčina se je morda pridružil pozneje, v rubriki *Poznejši poklic* v vpisnem vprašalniku je na vprašanje po nameravem študiju mogoče najti odgovor *slavistika, stranski predmet germanistika*.

vprašalniku je zapisana tudi ocena sprejemnega izpita: »Ocena V« (FU UA, študentska dokumentacija, vprašalnik oz. statistični vprašalnik). Izpit je opravila pri nikomer drugem kot pri slavitem slavistu Maxu Vasmerju,⁷ ki je ob oceni pripisal: »Odličen občutek za pomenske odtenke v ruščini.«⁸ Vasmer je bil pozneje tudi prvi ocenjevalec njenega doktorskega dela, o čemer bo še govor.

V slavističnem seminarju Svobodne univerze je Tempsova srečala svojega poznejšega moža Jurija Striedterja, ki je bil kot sin baltskih Nemcev rojen leta 1926 v Novgorodu v takratni Sovjetski zvezi. Ta se je po promociji iz literarne vede leta 1953 na univerzi v Heidelbergu potegoval za študijsko mesto na Svobodni univerzi, da bi tam nadaljeval študij ruskega jezika in književnosti, ki ga je začel leta 1950 v Parizu, in da bi se habilitiral. Postala sta par in se 17. maja 1956

poročila na matičnem uradu Berlin-Zehlendorf, sledila pa je cerkvena poroka, ki jo je v vaški cerkvi v kraju Berlin-Dahlem opravil prijatelj, teolog in politično angažirani pastor Helmut Gollwitzer.⁹ Leta 1962 se jima je rodil sin Georg Friedrich, leta 1965 pa Johann Christoph. Potem ko je leta 1967 Jurij Striedter, ki se je medtem habilitiral, dobil profesuro na novoustanovljeni univerzi v Konstanzu, se je družina preselila v Dettingen ob Überlinškem jezeru, ki danes spada v mesto Konstanz. Tu se je Hildegard Striedter-Temps dejavno vključila v lokalno politiko in pristopila k leta 1963 ustanovljeni podružnici Socialdemokratske stranke Nemčije (SPD) (gl. Chronik SPD Dettingen 1983). Leta 1968 je bila za šest let izvoljena v dettingenski občinski svet, vendar pa je to funkcijo opravljala le nekaj časa, ker je že kmalu po preselitvi zbolela za rakom. Začel se je dolg boj z boleznijo, ki ga

Hildegard Striedter-Temps
okoli leta 1970
(Zasebni arhiv Jurija Striedterja)

⁷ Biografske podatke o Vasmerju je mogoče najti v Hunger 1964 in Zeil 1993a.

⁸ FU UA, študentska dokumentacija. Na istem mestu sta poleg Vasmerjevega podpisa še dva, ki pa ju ni bilo mogoče razbrati.

⁹ Gollwitzer (1908–1993) je bil dejaven kot član protestantske Izpovedujoče cerkve v nacionalsocialističnem času, pozneje pripadnik gibanja Boj proti atomski smrti v petdesetih in študentskega gibanja v šestdesetih letih 20. stoletja (prim. R. L. 1993 in Treulieb 2008).

je nazadnje izgubila: Hildegard Striedter-Temps je umrla 19. aprila 1972, pokopana pa je bila v Dettingenu.¹⁰

3 Disertacija Hildegard Striedter-Temps Nemške izposojenke v srbohrvaščini

Kot je bilo že omenjeno, se je Hildegard Striedter-Temps v disertaciji, ki jo je leta 1957 predložila Svobodni univerzi v Berlinu, ukvarjala z nemškimi izposojenkami v srbohrvaščini. Pobudo za to je očitno dobila od samega Vasmerja (pismo Jurija Striedterja). V mnenju o doktorskem delu z datumom 12. avgust 1957 je Vasmer najprej pripomnil, da je delo o nemških izposojenkah v srbohrvaščini kljub objavam Edmunda Schneeweisa¹¹ in Miloša Trivunca¹² zaželeno in potrebno, predvsem ker sta se oba imenovana raziskovalca premalo ukvarjala z vprašanjem »glasovnih ustreznikov«. Izkazal je priznanje dejstvu, da je Striedter-Tempsova v svojem delu poskusila preseči ta primanjkljaj. Kritično je bilo pripomnjeno, da je bila premalo izkoriščena leposlovna književnost 19. in 20. stoletja, čeprav je Vasmer pohvalno omenil, da je avtorica korpus svojih predhodnikov obogatila ne le s potrditvami iz »splošnih srbohrvaških slovarjev«, ampak tudi s takimi iz sodobnega jezika, iz zgodovinskih dokumentov in iz narečnega gradiva. Vasmer je priznal »dober razgled v srbohrvaščini in v sekundarni literaturi in res dobro jezikoslovno šolanost«. Sledijo kritične pripombe po točkah, recimo k vidikom glasoslovja, uporabljeni terminologiji in vlogi posredniških jezikov. Skratka: »Na splošno pomeni delo velik napredek v raziskovanju nemških izposojenk v srbohrvaščini in si zasluži oceno *laudabile*« (FU UA, promocijska dokumentacija,

¹⁰ Kot piše Jurij Striedter v pismu, je Hildegard Striedter-Temps umrla na kliniki v Tübingenu; drugi viri navajajo kot kraj smrti Konstanz (Weiss 1998; Osebnosti 2008: II 1083; Striedter 2010: 267). Jurij Striedter se je ponovno poročil leta 1974 in leta 1977 sprejel povabilo z univerze v Harvardu v ZDA, kjer je do upokojitve leta 1996 opravljal dvojno profesuro (Slovanski jeziki in književnosti in Primerjalna književnost). Zdaj živi v Tampi na Floridi.

¹¹ Edmund Schneeweis (1886–1964), profesor na univerzah v Pragi, Rostocku in Berlinu, je objavil več del o nemško-slovanskem jezikovnem stiku. Njegovo v tem pogledu glavno delo, Nemške izposojenke v srbohrvaščini v kulturnozgodovinskem pogledu (*Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*), je izšlo šele leta 1960 pri založbi de Gruyter v Berlinu (prim. Zeil 1993b oz. zapis *Edmund Schneeweis* v katalogu profesorjev v Rostocku (http://cpr.uni-rostock.de/metadata/cpr_person_00002287), dostop 8. 2. 2014.

¹² Srbski germanist Miloš Trivunac (1876–1944), profesor na beograjski univerzi, je leta 1937 v reviji *Strani pregled* (št. 7–8) objavil prispevek Nemški vplivi v našem jeziku (*Nemački uticaji* u našem jeziku, posebni odtis: Beograd: Štamparija M. Sibinkića, 1937); nemški prevod je izšel leta 1939 pod naslovom *Die deutschen Einflüsse in unserer Sprache* na Dunaju. Trivunac je bil v letih 1941–1942 kratek čas minister za šolstvo v »vladi narodne rešitve« (Milana Nedića in je bil leta 1944 po osvoboditvi Beograda usmrčen kot kolaboracionist. (Prim. Bekić 2003; sr.wikipedia: Miloš Trivunac.)

mnenje Maxa Vasmerja). Drugi ocenjevalec, Richard von Kienle,¹³ v koreferatu, ki ga je podpisal 3. decembra 1957, najprej opaža, da je bila njegova osnovna naloga ovrednotenje germanističnih vidikov dela. Težavo zastavljene naloge vidi predvsem v širokem spektru nemških jezikovnih oblik, ki jih je treba upoštevati in ki segajo od stare visoke nemščine do sodobnih narečij oz. standardnega in pogovornega jezika. Avtorici predlaga pred izdajo slovarja v knjigi – ker še ni bilo sodobnega bavarsko-avstrijskega narečnega slovarja – vpogled v gradivo za nastajajoči Slovar bavarskih narečij v Avstriji (*Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich, WBÖ*). Umanjkanje zgodovinske narečne slovnice bi, kot pravi von Kienle, lahko nadomestila s skrbnim zbiranjem posameznih vsakokratnih informacij iz literature.¹⁴ Nadalje kritično opaža, da je členitev glasoslovja, ki izhaja iz nove visoke nemščine, problematična, saj standardna nemščina temelji predvsem na srednjenemških narečjih, medtem ko glasovno stanje izposojenk izraža predvsem bavarsko avstrijsčino. Po njegovem mnenju bi bila bolj smiselna delitev, ki bi izhajala iz srbohrvaščine, zaradi česar bi se avtorica morala natančneje spoprijeti s srbohrvaškimi razmerami glede kolikosti, ki jih pogreša, kar je zapisal v svojem mnenju tudi že Vasmer. Nato von Kienle piše o nekaj konkretnih leksemih in v zvezi z njimi o glasovnih problemih (kvantiteta, preglas) in priporoča izboljšanje sistema kazalk. Vendar pa se tudi njegov povzetek konča pozitivno:

Kljub tem kritičnim pripombam je treba dati priznanje tako gotovosti etimoloških razlag, obvladovanju zelo obsežnega in jezikovno mnogostranskega gradiva kot tudi dejanskemu napredku spoznanj, ki ga prinaša delo. Zato se lahko z oceno gospoda referenta cum laude povsem strinjam. (FU UA, promocijska dokumentacija, mnenje von Kienleja)

Hildegard Striedter-Temps je 20. decembra 1957 opravila rigoroz.¹⁵ Iz dokumentov izhaja, da so bili izpraševalci Vasmer, von Kienle in medievist Helmut de Boor.¹⁶ Zapisniki o izpitu dajejo slutiti, kako obsežno in široko je bilo pripravljano gradivo. Tako je de Boorov izpitni del obsegal podrobna vprašanja o

¹³ Richard von Kienle (1908–1985) je bil od leta 1953 profesor za indoevropsčino na Svobodni univerzi v Berlinu (več Kürschner 1970: 1427; 1987: 5322).

¹⁴ Zgodovinska glasovna geografija celotnega bavarskega narečnega prostora (*Historische Lautgeographie des gesamtbairischen Dialektraumes*, Wien – Graz – Köln: Böhlau, 1956) Eberharda Kranzmayerja je očitno izšla prepozno, da bi jo Striedter-Tempsova lahko upoštevala v disertaciji, vendar pa jo je upoštevala v natisnjeni obliki. Zanj je raziskovala tudi v dunajski pisarni WBÖ: »Šele po promociji sem imela možnost, da sem lahko v slovarski pisarni Avstrijske akademije znanosti na Dunaju uporabila gradivo za avstrijsko-bavarski narečni slovar« (Striedter-Temps 1958: 3, 5).

¹⁵ To je datum (dopolnjen z opombo *Začetek 12*³³), ki je naveden na de Boorovem zapisniku o rigorozu, druga dva zapisnika pa nista datirana. Tudi Harder idr. 1982: I 41 navaja ta datum, vendar brez nadaljnega komentarja.

¹⁶ Helmut Anton Wilhelm de Boor (1891–1976) je bil v letih 1949–1959 profesor za starejši nemški jezik in književnost ter za nordijsko filologijo na Svobodni univerzi (več gl. König 2003: I 233sl.).

srednjevisokonemškem pesništvu 12. stoletja ter tudi prevod in jezikovnozgodovinsko analizo gotskega prevoda iz Markovega evangelija (1,29–31, ozdravitev Petrove tašče). Njegova ocena: »V književnem in v jezikovnem delu pameten in domišljen dosežek, če kdaj ne bi bilo vrzeli v znanju. Izpit je vsekakor mogoče oceniti s cum laude.« (FU UA, promocijska dokumentacija, de Boorov izpitni zapisnik). Indoeuropeistično področje so obsegala von Kienlejeva vprašanja: tipične značilnosti germanščine kot indoevropskega jezika, tipične spremembe v germanščini, diskusija o teh spremembah na osnovi razvoja sodobnih indoevropskih jezikov, tipika zastopstva nosnikov in jezičnikov kot zvočnikov v indoevropsčini, tipika na področju imperfekta v germanskih jezikih, glagolski vid in čas v indoevropsčini, germanski imperfekt kot indoevropski čas. Tudi von Kienlejevo ocenjevanje se je dobro izteklo: »Izpit je pokazal dobro znanje. Ocena cum laude bi lahko bila prej zaokrožena navzgor.« (FU UA, promocijska dokumentacija, von Kienlejev izpitni zapisnik). Vasmerjev izpitni zapisnik k slavističnemu delu rigoroza naj bo tule kar ponatisnjen, ne nazadnje zato, ker osvetljuje takratne učne vsebine stroke:

Interpretacija odlomka iz dela »Zadonščina« (Gudzi 175), primerjava s Pesmijo o Igorjevem pohodu. Stara -o- in -es-debla. Prevod odlomka iz staropoljskega dela »Historye rzymyskie«. Poljske glasovne posebnosti. Nosni vokali. Porazdelitev ě in ę in ĭ. Interpretacija srbske pesmi o izgradnji Skadra. Metateza jezičnikov. Staroruska prevodna literatura. Menaem in Prolog, kronike, pridige. Hilarijonova hvalnica Vladimirja Svetega. Literarni krožek v Rusiji na začetku 19. stoletja. »Beseda« in »Arzamas« Šiškova. Karamzin. Zahodnjaki in slovanofili. Filozofsko pismo Čaadajeva. Hercenova »Былое и думы«. »Plemiško gnezdo« in »Rudin« Turgenjeva. »Vojna in mir« L. Tolstoja. »Бедные люди« Dostojevskega. Prvi vrhunec poljske literature. Horac v Rusiji. Srbsko ljudsko pesništvo. Kraljevič Marko. (FU UA, promocijska dokumentacija, Vasmerjev izpitni zapisnik)

Vasmer je zapisal lapidarno oceno *dobro*.

Kmalu po uspešno opravljenem doktoratu, točneje leta 1958, je bila disertacija Hildegard Striedter-Temps natisnjena. Pod naslovom Nemške izposojenke v srbohrvaščini (*Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*) je izšla kot 18. številka v zbirki Objave Oddelka za slovanske jezike in književnosti Vzhodnoevropskega inštituta (Slovanski seminar) na Svobodni univerzi v Berlinu (*Veröffentlichungen der Abteilung für Slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) an der Freien Universität Berlin*). Knjiga je izšla v komisijski prodaji pri Ottu Harrassowitzu v Wiesbadnu, natisnjena pa je bila v tiskarni Hubert & Co. v Göttingenu. Kratka ocena Alexandra W. Wainmana, slavista na univerzi Britanske Kolumbije v Vancouvru v Kanadi, je izšla spomladi leta 1960 v reviji *The Slavic and East European Journal* (gl. Wainman 1960), naslednja, ki jo je napisal narodopisec Leopold Kretzenbacher, pa naslednje leto v reviji *Zeitschrift für Volkskunde* (Kretzenbacher 1961); Kretzenbacher je pozneje napisal tudi recenzijo druge monografije Hildegard Striedter-Temps.

4 Monografija Hildegard Striedter-Temps Nemške izposojenke v slovenščini

Pet let pozneje, leta 1963, je Striedter-Tempsova objavila drugo monografijo, tisto, ki je spodbudila nastanek tegale prispevka. Pod naslovom Nemške izposojenke v slovenščini (*Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*) je izšla kot 27. v isti zbirki kot njena disertacija, tudi tokrat v komisijski prodaji pri Ottu Harrassowitzu.¹⁷ Knjiga, ki ima 225 strani, je bila natisnjena v Zvezni tiskarni (*Bundesdruckerei*) v Berlinu. Kot urednik zbirke je bil podpisan Max Vasmer (skupaj z Valentinom Kiparskim (1904–1983), ki je Vasmerja nasledil na katedri), vendar pa Vasmer izida monografije ni več doživel; umrl je 30. novembra 1962. Hildegard Striedter-Temps je v 21. letniku revije *Südost-Forschungen* objavila nekrolog svojemu učitelju, dolg nekaj strani (Striedter 1962). To je morda njena edina objava v kaki znanstveni reviji.

Zgradba druge monografije Striedter-Tempsove je v glavnem podobna njeni raziskavi nemško-srbohrvaškega jezikovnega stika. V uvodnem delu je na kratko obravnavala stanje raziskav, potem korpus in metode. Takoj nato je v grobem skicirala zgodovinske povezave. Sledi Glasoslovje, v katerem je avtorica v podpoglavjih natančno analizirala glasovno substitucijo posameznih samoglasnikov in soglasnikov, izhajala pa je iz fonologije nemškega jezika – dajalca. V to poglavje je kot posebna enota vrinjeno vprašanje izposojenih pripon. Najobsežnejši del monografije pa predstavlja tako imenovani seznam besed, abecedni pregled nemških izposojenk, vključno z etimološko razlago, podatki o osnovi nemške izposojenke, glasovnimi pojasnili in s kronološko uvrstitvijo prevzema. Ta del obsega nad 1600 geselskih člankov (Bielfeldt 1965: 137).

Zanimive so ne nazadnje tudi zahvale na koncu uvoda, ker lahko pomagajo osvetliti okoliščine nastanka te knjige. Tu se je Striedter-Tempsova po eni strani zahvalila Vasmerju za njegovo skrb in svetovanje pri sestavljanju študije. Potem navaja Eberharda Kranzmayerja¹⁸ in se mu zahvaljuje za to, da je med svojimi raziskavami smela uporabljati arhiv zapisov za Slovar bavarskih narečij v Avstriji (*Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich*, WBÖ) na Dunaju. Srce tega arhiva, tako imenovani glavni katalog, je potem mogoče najti tudi kot poseben vpis v seznam literature v monografiji (Striedter-Temps 1963: XV). Arhiv zapisov za Slovar bavarskih narečij v Avstriji je bil takrat v že leta 1911 ustanovljeni Komisiji za izdelavo Avstrijsko-bavarskega slovarja in za raziskavo nemških narečij Avstrijske akademije znanosti (ÖAW); danes (2014) je ta projekt dodeljen Inštitutu za računalniško jezikoslovje in besedilno tehnologijo (ICLTT).¹⁹ Pripravljalna dela za ta slovaropisni veleprojekt segajo v čas pred prvo svetovno vojno. Isto leto, ko je izšla monografija Striedter-Tempsove o nemškem izposojenem gradivu v slovenščini, je ugledal

¹⁷ V arhivu založbe Harrassowitz ni kakih drugih dokumentov o tem založniškem projektu, kot je avtorju tega prispevka v elektronskem pismu sporočila Bärbel Schubert 11. 11. 2013.

¹⁸ Koroški germanist Eberhard Kranzmayer (1897–1975) je bil eden od najpomembnejših nemško govorečih dialektologov 20. stoletja. Več o njem gl. v König 2003: II 1005sl..

¹⁹ Prim. Österreichische Akademie der Wissenschaften: *Almanach für das Jahr 1960*, Graz – Wien – Köln: Hermann Böhlau Nachf., 1961, 167 oz. <www.oeaw.ac.at/iclitt/WBOE>, dostop 24. 1. 2014.

luč sveta tudi prvi snopič slovarja. Obe deli Striedter-Tempsove sta bili intenzivno izpisani za slovar in ti listki z izpisi so bili pozneje uvrščeni v podatkovno zbirko bavarskih narečij v Avstriji (*Datenbank der bairischen Mundarten in Österreich, DBÖ*). Ker WBÖ v posameznih geselskih člankih vedno znova obravnava bavarizme v sosednjih jezikih, se najdejo v doslej izšlih zvezkih slovarja mnogi sklici na monografiji Hildegard Striedter-Temps, recimo v geslih *Plätter, Plâue, Pörsch, Porte, prangen I, prädigen* in v mnogih drugih. Avtorica v seznamu literature navaja (brez podatka o mestu nahajališča) tudi dve rokopisni zbirki narečnih besed, ki ju hranijo v arhivu slovarske pisarne, namreč okoli leta 1890 nastali Spodnjeavstrijski narečni slovar (*Niederösterreichisches Mundartenwörterbuch*) Johanna Georga Frimbergerja in zbirko Frischauf (*Sammlung Frischauf*), ki jo je v letih 1890–1930 sestavil Eugen Frischauf.²⁰

Zahvalne besede je Striedter-Tempsova namenila tudi dvema osebnostma slovenistike, ki sta »omogočili in spodbujali raziskave na univerzi v Ljubljani in v tamkajšnjem slavističnem seminarju« (Striedter-Temps 1963: XIV), namreč raziskovalcu literature, kritiku in pisatelju Antonu Slodnjaku (1899–1983)²¹ ter jezikoslovcu in slovaropiscu Francetu Tomšiču (1905–1975).²² Tomšičev Slovensko-nemški slovar, kot je izšel leta 1958, je Striedter-Tempsova uporabila tudi za svoj korpus (prim. Striedter-Temps 1963: VIII oz. XVIII).

Te namige na raziskovalna bivanja Striedter-Tempsove na Dunaju oz. v Ljubljani je v pisni informaciji potrdil tudi Jurij Striedter, ki piše, da sta se z ženo najbrž »malo pred letom 1960« za študijske namene zadrževala na Dunaju. V mestnih arhivih je opravljal raziskave za habilitacijo o ruskem pavlihovskem romanu, ki jo je končal leta 1960,²³ medtem ko je njegova žena najbrž pregledovala glavni katalog slovarske pisarne. Med tem bivanjem naj bi se večkrat srečala s profesorjem Kranzmayerjem in njegovimi sodelavci (pismo Jurija Striedterja). K bivanju v Ljubljani, ki ga Striedter-Tempsova omenja v uvodu k monografiji, Jurij Striedter pripominja:

Datuma se ne spominjam več natančno, zelo dobro pa tega, da sva tam stanovala pri zastopniku državne potovalne agencije »Putnik«, ki je zelo pomagal. Hilde je šla na teren, s tem ko je šla k tamkajšnjim kmetom na podeželje in jih je presenetila, ko jih je nagovorila v njihovem narečju. Nakar so ji rade volje potrjevali izposojenke iz nemščine v slovenščini ali pa prispevali nove. (Pismo Jurija Striedterja)

²⁰ Striedter-Temps 1963: XV oz. XVII; prim. WBÖ-Beiheft 2005: II 115. Obe zbirki dokumentirata narečja spodnjeavstrijskega področja Weinviertel (Vinska četrt).

²¹ Več o tem pomembnem filologu gl. Prašelj 1967 in Osebnosti 2008: II 1042.

²² Več o Tomšičevem življenjepisu gl. v Suhadolnik 1980.

²³ Habilitacijsko delo Jurija Striedterja je bilo oddano januarja 1960 in nosi naslov Pavlihovski roman v Rusiji: prispevek k zgodovini ruskega romana pred Gogoljem (*Der Schelmenroman in Russland: Ein Beitrag zur Geschichte des russischen Romans vor Gogol'*); podatek iz virtualnega kataloga v Karlsruheju (www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html), dostop 11. 2. 2014. Leto pozneje je izšlo pod istim naslovom, in sicer kot 21. zvezek zbirke Objave ... (*Veröffentlichungen ...*), v kateri sta izšli tudi obe monografiji Striedterjeve žene.

Na raziskovalno bivanje v Ljubljani opozarja končno posredno tudi France Bezlaj v svoji recenziji (gl. 5.3). V uvodu k oceni namreč pripominja: »Ime avtorice, ki se je pred leti nekaj časa mudila tudi v Ljubljani, je v slavistiki že poznano« (Bezlaj 1964: 192).

Da so bile ankete, o katerih piše Jurij Striedter, bolj slučajne kot sistematične, izhaja iz avtoričine izjave, zapisane v uvodu, da »ni mogla sama zbirati gradiva v posameznih slovenskih pokrajinah« (Striedter-Temps 1963: IX).

Striedter-Tempsova v uvodu k monografiji pojasnjuje, na katerem korpusu temelji njena zbirka besed. Po eni strani so to še v 19. stoletju napisani slovarji Murka, Cigaleta, Jarnika, Janežiča in Pleteršnika, po drugi strani pa sodobna, tj. v 20. stoletju objavljena slovarja Tomšiča in Glonarja, pa tudi starejša slovarska dela Megiserja, Alasia da Sommaripe, Pohlina in Gutsmana. Poleg teh del so bili uporabljeni še Trubarjevi in Dalmatinovi prevodi Svetega pisma ter Štrekljeva zbirka ljudskih pesmi. Za živa slovenska narečja je morala poseči predvsem po delih Primusa Lessiaka in Eberharda Kranzmayerja (Striedter-Temps 1963: VIIIsl.).

Hildegard Striedter-Temps se je, kot je bilo že nakazano, na kratko lotila že objavljene literature na temo izposojenk. Pri tem govori tudi o Kranzmayerjevi brošuri z naslovom Nemške izposojenke v slovenskem ljudskem jeziku (*Die deutschen Lehnwörter in der slowenischen Volkssprache*), ki jo je izdal leta 1944 na 47 straneh v Ljubljani (Kranzmayer 1944). Ob tem se je dotaknila tudi sodobnozgodovinske in ideološke implikacije tega dela:

Tu je upoštevana tako jezikoslovna kot tudi kulturnozgodovinska plat izposojenk, pri čemer je slednjo vsekakor treba opazovati previdno, pač ustrezno razmeram časa, v katerem je delo izšlo. (Striedter-Temps 1963: VII)

Kranzmayerjeva raziskava, ki je v glasoslovno-zgodovinskih pogledih pretežno veljavna še danes, je, kar se tiče kulturnozgodovinskih sklepov, močno ideološko obarvana in tendenčna. Izšla je kot prva od le dve številki obsegajoče zbirke Objave Inštituta za koroške deželne raziskave (*Veröffentlichungen des Instituts für Kärntner Landesforschung*).²⁴ Kranzmayer je bil od začetka vodja tega leta 1942 ustanovljenega zavoda, za katerega sorazmerno nedolžnim imenom se je skrivala ustanova, katere namen je bil nazadnje v tem, da znanstveno opraviči aneksijsko in raznarodovalno politiko nacionalsocialistov na Gorenjskem, ki je bilo po napadu na Jugoslavijo (6. aprila 1941) priključeno Koroški.²⁵

²⁴ Drugo in zadnjo številko zbirke predstavlja naslednje, le 33 strani obsegajoče delo Eberharda Kranzmayerja Najpomembnejša koroška krajevna imena 1: Gosposvetsko polje (*Die wichtigsten Kärntner Ortsnamen 1: Das Zollfeld*), Laibach, 1944.

²⁵ Več o tem zavodu Wedekind 2008.

5 K sodobni recepciji monografije Hildegard Striedter-Temps o germanizmih v slovenščini

Medtem ko se je dalo o monografiji o germanizmih v srbohrvaščini odkriti le dve recenziji (gl. razdelek 3), je bil odmev na Nemške izposojenke v slovenščini očitno večji. Raziskave so razkrile vsega skupaj tri ocene v nemških strokovnih revijah in eno v slovenskem slavističnem glasilu: pri treh recenzentih gre za – z današnjega stališča – »velika imena« njihove stroke, namreč za slavista Franceta Bezlaja in Hansa Holma Bielfeldta in za etnografa Leopolda Kretzenbacherja. Danes manj znan je četrti recenzent, Frank Siegmann.

V nadaljevanju na kratko poročam o središčnih točkah teh štirih recenzij. Zanimivo je, da je bilo v vseh treh »prominentnih« ocenah vsaj namišnjeno na Kranzmayerjevo nesrečno monografijo iz leta 1944 – brez omembe Kranzmayerjevega imena v obeh besedilih, ki sta bili objavljeni v nemških glasilih, izrecno pa v slovenski recenziji.

5.1 Recenzija Leopolda Kretzenbacherja je natisnjena v drugem zvezku 75. letnika revije *Anzeiger für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, ki je izšla julija 1964. Kretzenbacher (1912–2007) je malo pred tistim postal redni profesor za etnografijo na Univerzi v Kielu. V svojih raziskavah se je vedno znova intenzivno ukvarjal z jugovzhodnoevropskim prostorom in nemško-južnoslovanskimi kulturnimi povezavami in velja za enega od pionirjev primerjalne etnologije. Njegova povezava s slovenskim prostorom temelji ne nazadnje v njegovem življenjepis: izhajal je iz preproste železničarske družine iz (danes slovenske) Spodnje Štajerske.²⁶ Tri leta prej je Kretzenbacher že ocenil monografijo Hildegard Striedter-Temps o germanizmih v srbohrvaščini. Zanimivo je, da je Kretzenbacher v obsežnem uvodnem ekskurzu pokazal na ideološke zanke, v katere so vedno znova zahajali raziskovalci preteklih stoletij pri kulturnozgodovinskem vrednotenju procesov izposojanja, posebno še na nevarno interpretacijo številčno neenakih razmerij pri leksikalnih prevzemih med dvema jezikoma kot pokazateljih domnevnih velikih »kulturnih razlik« med etnijama, ki jih govorita. Očitno naslednja Kretzenbacherjeva izjava (ne nazadnje zaradi navedenih letnic) leti naravnost na Kranzmayerja, seveda ne da bi bilo navedeno njegovo ime:

S slovenske strani je bila ta skrb [ene od zgoraj skicirane interpretacije] »kulturnih razlik« – op. H. B.] prav posebej utemeljena, ker je bil obstoj germanizmov v njej ne le v jeziku tako pretirano poudarjen, da se je med letoma 1941 in 1944 [Kranzmayer – op. prev.] čutil upravičenega reči, da je knjižna slovenščina zgolj mlad, iz ilirizma in preporoda z začetka 19. stoletja umetno nastali jezik, medtem ko je »ljudstvo« vsepovsod uporabljalo »mešani« jezik, v katerem je premočno zastopan nemški element [...]. Kdor pa nima svojega lastnega jezika, tako je bilo [...] argumentirano, ta tudi nima lastne kulture in zato tudi ne pravice, da bi lahko obstajal kot »narod«. Politične posledice, ki so sledile iz tega, so bile za mali [...] slovenski narod [...] dovolj grenke. (Kretzenbacher 1964: 79)

²⁶ Več o Kretzenbacherjevem življenjepis pri Brücknerju 2008 in Zieglerju 2008.

Kretzenbacher poudarja, da delo Hildegard Striedter-Temps »nikakor ne sodeluje [...] pri tovrstnem raziskovanju izposojenk in kulturnih prostorov« (Kretzenbacher 1964: 79). Še enkrat se je dotaknil njene monografije iz leta 1958, poudaril je, da je avtorica glede slovenskega položaja v tukajšnji, drugi knjigi »predstavila jasnejšo sliko dejanskih jezikovnih razmer do časa po razpadu podonavske monarhije, celo vse do srede 20. stoletja, kot v prejšnjem delu o nemških izposojenkah v srbohrvaščini« (Kretzenbacher 1964: 81). Kritično pripominja, da bi lahko bila obravnava vprašanja potovanja prevzetih besed (posredniška vloga romanščine oz. madžarščine pri prevzemanju germanizmov v slovenščino oz. slovenščine pri posredovanju germanizmov v romanščino v Furlaniji) še bolj poglobljena. Pogreša tudi opozorilo na pojav, da bi lahko bil zgodovinsko-pravni razvoj po eni strani in stvarno-jezikovna plat posameznih slovenskih področij življenja po drugi strani različno usmerjeni. Njegov sklep je vendarle pozitiven:

Na splošno je mogoče hvaležno pozdraviti ta novi dosežek gospe St.-T. [Striedter-Temps] in berlinske slavistike k poznavanju jezikovnih in kulturnih odnosov nemške narodnosti v Alpah do njihovih bližnjih slovanskih soplesivalcev in sosedov kot resnično pridobitev za slavistiko, germanistiko in narodopisje. (Kretzenbacher 1964: 83)

5.2 Recenzija Franka Siegmann²⁷ ki je izšla prav tako leta 1964 v reviji *Südost-Forschungen*, v prvi vrsti poroča in ima komaj kako kritično točko. Kot edina od štirih ocen ne omenja ideoloških implikacij nekaterih prejšnjih del na to temo. Tudi tu je bilo omenjeno, da bi lahko bil korpus vsekakor še širši, recimo z upoštevanjem dnevnega tiska ali leposlovja, čeprav ocenjevalec po drugi strani razume tozadevno avtoričino samoomejevanje. Poleg manjših pomanjkljivosti, ki se tičejo fonetičnega zapisa, obžaluje, tako kot pozneje tudi Bielfeldt, pičlo rabo kazalk, ima pa razumevanje za to, da delo v prvi vrsti ni mišljeno kot priročnik. Tudi njegov povzetek je pozitiven:

S temeljno študijo Hildegard Striedter-Temps smo dobili dragocen priročnik v nakazanem okviru, ki ga je zamejila avtorica. Prednosti tega nadvse zanesljivega in temeljitega dela so [...] natančno etimologiziranje, kar se da natančna določitev nemške predloge delno s pomočjo dialektologije, glasovnega dopolnjevanja in kronološke fiksacije. Upati smemo, da bodo rezultati še lahko upoštevani v napovedanem Slovenskem etimološkem slovarju. (Siegmann 1964: 413)

²⁷ Frank Siegmann (roj. 1925) je bil zadnji Vasmerjev asistent na oddelku za slovanske jezike na vzhodnoevropskem inštitutu Svobodne univerze. Tam je promoviral leta 1953 z disertacijo *Glasba v življenju in delu ruskih romantikov (Die Musik im Leben und Schaffen der russischen Romantiker)*. Ta je izšla naslednje leto pod istim naslovom kot peti zvezek serije *Veröffentlichungen der Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) an der Freien Universität Berlin* (Harder idr. 1982: 32, 40).

Pri omenjeni napovedi etimološkega slovarja slovenskega jezika gre najbrž za poskusni zvezek Etimološkega slovarja slovenskega jezika,²⁸ ki ga je leta 1963 objavil France Bezlaj. Prvi zvezek tega slovaropisnega veleprojekta je seveda izšel šele leta 1976, monografija Striedter-Tempsove o izposojenkah v slovenščini pa je tam navedena tudi v seznamu literature.²⁹

5.3 V Sloveniji je monografijo Hildegard Striedter-Temps ocenil nihče drug kot France Bezlaj.³⁰ V številki 6 devetega letnika revije Jezik in slovstvo je temu delu posvetil dve strani. Njegova ocena je, to naj bo omenjeno že vnaprej, od vseh tule navedenih najbolj kritična. Pri tem zbujajo pozornost, da v znatnem delu njegovega besedila sploh ne gre za Hildegard Striedter-Temps in njeno knjigo, temveč avtor jemlje recenzijo za povod, da izraža nezadovoljstvo z dvema drugima izdelkoma slovenističnega raziskovanja v nemškem jezikovnem prostoru. Bezlaj izhaja iz opozorila, da je Hildegard Striedter-Temps učenka Maxa Vasmerja, ki ga je Bezlaj očitno zelo cenil, in kritizira disertacijo Manfreda Mendeja Romanske izposojenke v slovenščini (*Romanische Lehnwörter im Slovenischen*), ki je bila leta 1956 predložena pri Vasmerju.³¹ Mende je ignoriral, to je Bezlajev glavni očitek, dejansko vse, kar je bilo na to temo objavljeno po prvi svetovni vojni. Med drugim tudi naj ne bi bilo več mogoče obravnavati vprašanj glasovne substitucije pri jezikovnem stiku brez pomoči imenoslovja. Ta primanjkljaj ugotavlja Bezlaj tudi pri Striedter-Tempsovi, čeprav priznava, da je njeno delo občutno nad ravno Mendejevega. Bezlaj je omenil tudi Kranzmayerjevo monografijo iz leta 1944 na to temo kot primer za tisto sramotno gledanje, ki razlaga nemško-slovenski jezikovni stik predvsem kot odvisnost slovenščine od nemščine, in to je storil nedvoumno jasno:

Do grla smo siti avtorjev, ki so skušali slovenščino prikazati v čim bolj nebogljene luči, tesno odvisno od dominantnega vpliva nemščine. Zadnji je tako obravnaval slovenščino E. Kranzmayer, ki je med okupacijo natisnil v Ljubljani bolj brušuro kakor monografijo »Die deutschen Lehnwörter in der slovenischen Volkssprache«. (Bezlaj 1964: 192)

Bezlaj je Striedter-Tempsovi sicer priznal »solidnost«³² glede njene metode in pripomnil, da je gradivo v germanističnem smislu obdelano brez napak, izrazil pa je nezadovoljstvo s slovenistično platjo dela. Bezlajev glavni očitek meri pri tem predvsem na neenotnost gradiva, kjer naj bi bile pomešane različne časovne, stilistične in prostorske ravni. Novejših izposojenk v jezikih posameznih poklicev, kar se tiče recimo glasvosubstitucijskih pojavov, pravzaprav ni mogoče primerjati s starimi prevzemi, ki so delno prišli celo v standardni jezik. Bezlaj tudi pripominja,

²⁸ France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1963.

²⁹ France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika* 1, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1976, XXIII.

³⁰ Več o pomembnem slovenistu Francetu Bezlaju (1910–1993) v Osebnosti 2008: I 69sl.

³¹ Bezlaj je narobe zapisal Mendejevo ime (*Alfred*), zmotil pa se je tudi pri letnici disertacije (1958).

da v monografiji ni obravnavan vidik nemško-slovenskega kalkiranja, kar se mu zdi nasploh potrebno delo.³²

Etimolog Bezljaj nadalje dvomi konkretno o nemškem izvoru dveh leksemov (*aškrca/aškrt/odškrt/odškrca* in *klavrn*) in po drugi strani izraža začudenje, da nista bila upoštevana že v starejši literaturi obravnavana germanizma kot *piker* in *žekno/žvokno*. Po njegovem mnenju obravnavani *plug* ne spada k temi, ki se je je lotila, ker gre pri tem za izposojeno iz germanščine, do katere je prišlo še v praslovanskem obdobju. Bezljajev končni povzetek je torej bolj negativen:

Vse to kaže, da je bila avtorica premalo kritična pri izbiranju gradiva in jo druga strokovna literatura kakor germanistična sploh ni zanimala. Kadar se bo iste naloge lotil slavist, bo našel še precej neizkoriščenega gradiva posebno v ljudskih rastlinskih imenih in v pokrajinskem slovstvu. Brezpogojno pa bo moral vse besede samostojno in kritično vsestransko preiskati. (Bezljaj 1964: 193)

5.4 Ocena Hansa Holma Bielfeldta³³ je kot zadnja izšla v 10. zvezku revije *Zeitschrift für Slawistik*, ki jo je izdajala Nemška akademija znanosti v (Vzhodnem) Berlinu leta 1965. V tem času je bil avtor direktor Inštituta za slavistiko Akademije znanosti v (Vzhodnem) Berlinu. Delo Striedter-Tempsove je kritiziral najprej zaradi nerazvidnosti meril pri njenem izboru besedja. Tako izraža nezadovoljstvo ob tem, da so bile po eni strani sprejete skupnoslovanske zgodnje izposojenke (recimo tudi pri Bezljaju obravnavani *plug* – gl. 5.3), po drugi strani pa v knjigi niso upoštewane nekatere zgodnje izposojenke, ki so omejene le na slovenščino, pri čemer navaja kot referenčno delo monografijo, ki jo je Kiparsky objavil leta 1934 in v kateri so obravnavane izposojenke iz germanščine.³⁴ Recenzent nadalje graja nedosledne podatke o razširjenosti navedenih besed v drugih slovanskih jezikih. Podobno kot že prej Bezljaj tudi Bielfeldt kritizira povzemajoči značaj dela, tj. zbirni seznam vseh kadar koli izpričanih germanizmov, ki za raziskavo »položaja nemških besed v slovenski leksiki« ni koristen, temveč jo bolj skriva. Bielfeldt je bil predvsem tudi slovaropisec; generacije tistih, ki so se v nemškem jezikovnem prostoru učile ruščino, so uporabljale njegov Ruski slovar (*Russisches Wörterbuch*, na kratko »Bielfeldta«), ki je prvič izšel leta 1955. Ta slovaropisni občutek se je pokazal tudi v njegovi recenziji. Tako se recimo pritožuje, da glasoslovje in besedni seznam med seboj nista dovolj povezana s kazalkami. Prav tako ga je neprijetno presenetilo, da gnezdenje v besednem seznamu ni bilo uporabljeno dosledno in da je zato ponovno odkrivanje leksemov, ki so navedeni v glasoslovju, v besednem seznamu

³² Tri leta po izidu Bezlajeve recenzije je koroškoslovenski jezikoslovec Erik Prunč na slavistiki v Gradcu promoviral z disertacijo na to temo: Erich Prunč, *Izposojenke v slovenskem knjižnem jeziku: poskus tipologije izposojenih skovank v slovenščini (Lehngut in der slowenischen Schriftsprache: Versuch einer Typologie der Lehnprägungen im Slowenischen)*, Graz, 1967 (tipkopis).

³³ Več o življenjepisu pomembnega slavista Hansa Holma Bielfeldta (1907–1987) gl. v Müller 1993 in Waibel 2011: 41.

³⁴ Valentin Kiparsky, *Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen*, Helsinki, 1934.

oteženo. Glagol *vûnšati* je recimo uvrščen pod *vôščiti*, etimološko identični glagol *bînčati* pa je naveden kot samostojno geslo. Da bi bilo mogoče najti samostalniki *krîda*, ki v besednem seznamu stoji pod *krâjda*, bi, kot pravi Bielfeldt, zelo koristil indeks vseh obravnavanih slovenskih besed in oblik. Nadalje opozarja na nesrečno večpomensko združitev (oz. skupno obravnavo v enem geslu) besed *pîpa* ‘Pfeife, Rohr’ in *pîpa* ‘Viehkrankheit’. Ker imata besedi različna etimološka izvora, bi ju bilo bolje obravnavati ločeno kot homonima. Bielfeldt si je nadalje želel na splošno »več zgodovinskega in smiselnega reda in vrednotenja«. Na kratko se je spustil tudi v ideološko obremenjeno preteklost teme nemško-slovenskega jezikovnega stika, ko v zvezi s tem primanjkljajem proti koncu recenzije pozitivno poudarja, da se je avtorica »pri tej odsotnosti sinopse izognila tudi prej na to temo marsikdaj negovani nemškonacionalistični interpretaciji«. Omenja tudi Kranzmayerjevo publikacijo iz leta 1944, vendar na drugem mestu, ne da bi ga neposredno povezal z ideološkim bremenom, o katerem je govoril.

Na koncu recenzije izraža Bielfeldt navsezadnje željo po pregledu izposojenk iz nemščine v različnih delih slovanskega sveta:

Po izidu tega dela je še bližje želja po pregledu nemških izposojenk v različnih slovanskih jezikih, predstavitvi skupnega in specifičnega. To, da ocenjeno delo zbujata tudi želje, ne more nič zmanjšati njegove vrednosti. (Bielfeldt 1965: 139)

6 Nadaljnje učinkovanje opusa Hildegard Striedter-Temps

Čeprav vsebujejo recenzije, kot se vidi, delno tudi kritične tone, pa to ne more popačiti dejstva, da so bile Nemške izposojenke v slovenščini Hildegard Striedter-Temps dolga desetletja referenčno delo za vse, ki se ukvarjajo z različnimi vidiki nemško-slovenskega jezikovnega stika. Temu ustrezno se knjiga pogosto tudi navaja, ravno v zadnjih letih, v katerih so izšla nova dela na to temo, ki pokrivajo širok spekter različnih vidikov in vprašanj. Ti segajo recimo – če bolj ko ne slučajno izberemo le dve deli – od nemških izposojenk pri Primožu Trubarju³⁵ do germanizmov v programih komercialnega radija v Mariboru.³⁶ Že nekaj časa so posamezni deli monografije Striedter-Tempsove dosegljivi tudi na internetu. Na Inštitutu za nemški jezik v Mannheimu so postavili portal z nemškimi izposojenkami *Lehnwortportal Deutsch*, platformo za slovarje izposojenk iz nemščine. Ta »obrnjeni slovar izposojenk« se usmerja na nemščino kot izvorni jezik. V okviru pilotnega projekta Priprava internetnega portala za nemške izposojenke v slovanskih jezikih (*Einrichtung eines Internetportals für deutsche Lehnwörter in slawischen Sprachen*) je bil besedni seznam germanizmov v monografiji Striedter-Tempsove slikovno in ročno digitaliziran in dan na razpolago na internetu, in sicer kot prvo od treh (v širšem smislu) slovaropisnih del, poleg dveh slovarjev, ki dokumentirata nemško-poljski jezikovni

³⁵ Helena Jazbec, *Nemške izposojenke pri Trubarju: na primeru besedila Ena dolga predgovor*, Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2007 (Linguistica et philologica 17).

³⁶ Alenka Valh Lopert, Germanizmi v oddajah komercialne radijske postaje Radio City v Mariboru, *Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft* 34–36 (2008–2011), 441–457.

stik.³⁷ S tem smo za pomemben korak bližje zgoraj navedeni Bielfeldtovi želji po primerjalnem »pregledu« nemških izposojenk v drugih jezikih.

Neobjavljeni viri

Pismo Jurija Striedterja = pismo Jurija Striedterja 23. junija 2013, zasebni arhiv Huberta Bergmanna.

FU UA, promocijska dokumentacija = Svobodna univerza (*Freie Universität*) Berlin, Univerzitetni arhiv, fond Filozofska fakulteta, *Promotionsunterlagen II, Nr. 483 (Hildegard Striedter-Temps)*.

FU UA, študentska dokumentacija = Svobodna univerza (*Freie Universität*) Berlin, Univerzitetni arhiv, fond Vpisna pisarna, *Studentenakte Nr. 6049 (Hildegard Temps)*.

Objavljeni viri in literatura

Bekić 2003 = Tomislav Bekić, Trivunac, Miloš, v: König 2003: III 1904–1905.

Bezlaj 1964 = Francè Bezlaj, Mildegard [tako!] Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* [ocena], *Jezik in slovstvo* 9 (1964), 191–193.

Bielfeldt 1965 = H.[ans] H.[olm] Bielfeldt, H. Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* [ocena], *Zeitschrift für Slawistik* 10 (1965), 137–139.

Brückner 2008 = Wolfgang Brückner, Leopold Kretzenbacher [nekrolog], v: *Österreichische Akademie der Wissenschaften: Almanach 2006–2008*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2008, 641–651.

Chronik SPD Dettingen 1983 = Chronik des SPD-Ortsvereins Dettingen, *Ortsgespräch Dettingen – Wallhausen* 33 (september 1983), 4–5 (http://www.spd-dettingen.de/ortsgespraech/1983_033.pdf), dostop 11. 2. 2014.

Eichler idr. 1993 = Ernst Eichler idr. (ur.), *Slawistik in Deutschland von den Anfängen bis 1945: ein biographisches Lexikon*, Bautzen: Domowina-Verlag, 1993, 470–472.

Harder idr. 1982 = Hans-Bernd Harder idr. (ur.), *Materialien zur Geschichte der Slavistik in Deutschland* 1, Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1982 (Veröffentlichungen der Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) an der Freien Universität Berlin 50/1).

Hunger 1964 = Herbert Hunger, Max Vasmer [nekrolog], v: *Österreichische Akademie der Wissenschaften: Almanach für das Jahr 1963*, Wien: Hermann Böhlau Nachf., 1964, 469–475.

³⁷ Več o tem na (<http://www1.ids-mannheim.de/lexik/lehnwortportal.html>); besedni seznam Striedter-Tempsove je dosegljiv na (<http://lwp.ids-mannheim.de/dict/st>) (dostop do obojega 11. 2. 2014).

- König 2003 = Christoph König (ur.), *Internationales Germanistenlexikon 1800–1950* 1–3, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2003.
- Kranzmayer 1944 = Eberhard Kranzmayer, *Die deutschen Lehnwörter in der slovenischen Volkssprache*, Laibach: Ljudska tiskarna, 1944 (Veröffentlichungen des Instituts für Kärntner Landesforschung 1).
- Kretzenbacher 1961 = Leopold Kretzenbacher, Hildegard Striedter-Temps. Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen [ocena], *Zeitschrift für Volkskunde* 57 (1961), 139–142.
- Kretzenbacher 1964 = Leopold Kretzenbacher, Hildegard Striedter-Temps, Deutsche Lehnwörter im Slovenischen [ocena], *Anzeiger für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 75 (1964), 79–83.
- Kürschner 1970 = Werner Schuder (ur.), *Kürschners Deutscher Gelehrten-Kalender 1970* 1–2, Berlin: Walter de Gruyter & Co., ¹¹1970.
- Kürschner 1987 = Werner Schuder (ur.), *Kürschners Deutscher Gelehrten-Kalender 1987: bio-bibliographisches Verzeichnis deutschsprachiger Wissenschaftler der Gegenwart* 1–3, Berlin – New York: Walter de Gruyter, ¹⁵1987.
- Kürschner 2003 = *Kürschners Deutscher Gelehrten-Kalender 2003* 1–3, München: K. G. Saur, ¹⁹2003.
- Müller 1993 = Klaus Müller, Bielfeldt, Hans Holm, v: Eichler idr. 1993, 51–52.
- Osebnosti 2008 = *Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon* 1–2, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008.
- Prašelj 1967 = P.[rašelj], N.[ada], Slodnjak Anton, v: *Slovenski biografski leksikon* 3 (10. snopič), Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1967, 361–365.
- R. L. 1993 = R. L., Zornig und fromm. Zum Tode des Theologen Helmut Gollwitzer, *Die Zeit* Nr. 43 (1993) [nekrolog] (<http://www.zeit.de/1993/43/zornig-und-fromm>), dostop 11. 2. 2014.
- Siegmann 1964 = Frank Siegmann, Striedter-Temps, Hildegard: Deutsche Lehnwörter im Slovenischen [recenzija], *Südost-Forschungen* 23 (1964), 411–413.
- sr.wikipedia: Miloš Trivunac = *sr.wikipedia: Милош Тривунац* (http://sr.wikipedia.org/wiki/Милош_Тривунац), dostop 7. 2. 2014.
- Striedter 1962 = Hildegard Striedter, Max Vasmer (1886–1962) [nekrolog], *Südost-Forschungen* 21 (1962), 402–406.
- Striedter 2010 = Jurij Striedter, *Momente: Erinnerungen an Kindheit und Jugend (1926–1945): von Stalins Sowjetrusland zu Hitlers ‚Großdeutschem Reich‘*, Bochum – Freiburg im Breisgau: projekt verlag, 2010. (Ruska izdaja: Юрий Штридтер, *Мгновения: из сталинской Советской России в «Великогерманский рейх» Гитлера: воспоминания о детстве и юности (1926–1945)*, перевод В. А. Брун-Цехового, Москва: АИРО-XXI, 2012.)
- Striedter-Temps 1958 = Hildegard Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*, Berlin, Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1958 (Veröffentlichungen der Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) an der Freien Universität Berlin 18).
- Striedter-Temps 1963 = Hildegard Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1963 (Veröffentlichungen der

- Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) an der Freien Universität Berlin 27).
- Suhadolnik 1980 = Stane Suhadolnik, Tomšič, France, v: *Slovenski biografski leksikon* 4 (12. snopič), Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1980, 127–129.
- Treulieb 2008 = Jürgen Treulieb, Helmut Gollwitzer: Erinnerung, *der Freitag*, online izdaja z dne 26. 12. 2008 (www.freitag.de/autoren/der-freitag/helmut-gollwitzer), dostop 11. 2. 2014.
- Waibel 2011 = Harry Waibel, *Diener vieler Herren: Ehemalige NS-Funktionäre in der SBZ/DDR*, Frankfurt am Main idr.: Peter Lang, 2011.
- Wainman 1960 = Alexander W. Wainman, Hildegard Striedter-Temps. Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen [ocena], *The Slavic and East European Journal* 18 [New Series: 4] (1960), 175.
- WBÖ-Beiheft 2005 = Hubert Bergmann idr., *Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich: Beiheft 2: Erläuterungen zum Wörterbuch*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2005.
- Wedekind 2008 = Michael Wedekind, Institut für Kärntner Landesforschung, v: *Handbuch der völkischen Wissenschaften: Personen – Institutionen – Forschungsprogramme – Stiftungen*, ur. Ingo Haar – Michael Fahlbusch, München: K. G. Saur, 2008, 266–275.
- Weiss 1998 = P.[eter] W.[eiss], Striedter-Temps [...], Hildegard, v: *Enciklopedija Slovenije* 12, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.
- Zeil 1993a = Liana Zeil, Vasmer, Max, v: Eichler idr. 1993, 413–415.
- Zeil 1993b = Wilhelm Zeil, Schneewis, Edmund, v: Eichler idr. 1993, 470–472.
- Ziegler 2008 = Walter Ziegler, Leopold Kretzenbacher 13. 11. 1912 – 21. 6. 2007 [nekrolog], *Jahrbuch der Bayerischen Akademie der Wissenschaften* 2007, München: C. H. Beck, 2008, 153–159.

Prevedel Peter Weiss

Hildegard Striedter-Temps' *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*

Einige biografisch-wissenschaftshistorische Anmerkungen
aus der Distanz von 50 Jahren

Zusammenfassung

Der vorliegende Beitrag befasst sich mit der Biographie der deutschen Slawistin Hildegard Striedter-Temps (1931–1972) sowie mit Entstehungsumständen und Rezeption ihrer 1963 veröffentlichten Monographie *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Diese gilt (neben ihrer 1958 in Buchform erschienenen Dissertation *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*) auch heute noch als eines der Standardwerke zum slawisch-deutschen Sprachkontakt. Umso erstaunlicher ist es, dass sich über die Autorin dieser beiden Bücher weder in der Fachliteratur noch im Internet Substantielles in Erfahrung bringen lässt. Diesem Manko möchte der Artikel

begegnen, indem er einige biographische Eckdaten zu der früh verstorbenen Frau des bekannten Literaturwissenschaftlers Jurij Striedter zusammenstellt, ihren akademischen Werdegang nachzeichnet sowie einige Hintergrundinformationen zu ihren vielzitierten Monographien präsentiert. Dabei wird nicht zuletzt auch auf das wissenschaftliche Echo ihrer beiden Studien eingegangen.